



Laat lezen en schrijven elkaars burens blijven

Poëzie in het secundair onderwijs

Ben Reynders

Deze tekst over poëzie in het secundair onderwijs dient zich anders aan dan die over poëzie in de basisschool (in VONK 21/4), maar de fundamenteën zijn dezelfde. Ook in het secundair onderwijs is het noodzakelijk een sfeer te scheppen en te laten scheppen waarin leerlingen zich in al hun intuïtieve en creatieve talenten aangesproken voelen. Voor een concreter beeld van een interactieve, op communicatie gerichte aanpak verwijs ik naar het eerste deel. In dit artikel beperk ik me tot een aantal grondregels die jonge mensen voor ogen moeten staan wanneer ze willen dichten.



Deze praktische ars poetica wordt geschraagd door voorbeeldgedichten die eveneens de leesvaardigheid helpen bevorderen. Omdat deze grondregels blijven terugkeren, heb ik ze per graad geïllustreerd met een gedicht dat me voor de betreffende leeftijd toegankelijk lijkt. Van de gedichten van volwassen auteurs wordt alleen de titel vermeld. De gedichten van jongeren zelf zijn volledig opgenomen, met de vermelding van het tijdens het schrijven gevolgde jaar in het secundair onderwijs. Dat de inschakeling van deze gedichten drempelverlagend en motiverend werkt, hoeft allicht geen betoog meer. Dit artikel is enkel een schets van een reeks mogelijkheden. In de bibliografie vind je heel wat verwijzingen naar andere visies en andere oefeningen.

Zestien wenken voor aankomende dichters en dichteressen

1. Kies een eigen thema en bepaal bewust de 'Ausschnitt' (de uitsnede) d.w.z. dat deel van de werkelijkheid - of je fantasiewereld - dat je onder woorden wil brengen. Bij film zegt men dat de kadring (de beeldbegrenzing) bepaalt wat in beeld komt en wat enkel gesuggereerd wordt.

1. Tim Groenwals, Temse (2e jaar): Ruimtelijk

Kijk hoe de dichter vertrekt van zijn ruimte om zich zo te laten ver-ruimen.

Ruimtelijk

De
ruimte
waarin
ik
leef
VERRUIMT

want
flarden
van
jouw
dromen
zwermen
om
me
heen.

En ik vroeg aan de dichter
Maak me een gedicht
een gedicht van jou voor mij alleen!
Hij nam m'n hoofd in zijn handen en keek
diep in m'n ogen
Kijk, dit is een gedicht
een gedicht van mij voor jou alleen
En kijk nog, heel de tuin
is bij elkaar gedicht

Hier pak aan, nog een versje
als appeltje voor de dorst
Hij greep met z'n handen in de lucht
Wil je er een strikje rond?
vroeg hij en hij legde een knoop in m'n
haar
Zo, dat gaat er nooit meer uit
Had ik zelf ook al bedacht
maar dat was een zorg voor later

II. Roland Jooris: wie zondert

Ga eens na hoe het gedicht zelf de meeuw afzondert en haar dan als een kort moment in haar ruimte tekent.

III. Rutger Kopland: Tegen het krakende hek

Wat wordt getoond, wat gezegd, wat mogelijkerwijze gesuggereerd in dit gedicht? Welke algemene indruk(ken) en stemming komen daardoor naar voren?

2. Schrijf niet af wat anderen voor jou al opgetekend hebben, maar laat je eventueel inspireren door een beeld, een ritme, een structuur ... en verwerk die tot volledig eigen werk.

II. Jo Govaerts, Oud-Heverlee (3de jaar): En ik vroeg aan de dichter

In *De Profeet* van de Libanese dichter Kahlil Gibran keert herhaaldelijk de inleidende zinsnede weer: "En iemand vroeg: Spreek ons over (vriendschap, kinderen, liefde ...)". Kijk hoe deze achtergrondinspiratie, al of niet bewust, al of niet via andere tussenstadia de vijftienjarige dichteres laat fantaseren over vriendschap.

III. Suzanne Vreys, Leuven (5de jaar): Ik en mijn schilder

En kijk wat dezelfde verre inspiratie wordt bij een één jaar oudere dichteres.

Ik en mijn schilder

En ik vroeg de schilder
waar komen de kleuren vandaan?

Hij keek me aan en zei:
het blauw van de lucht
viel uit die boom
het groen van het gras
straalde uit je ogen
en het oranje van de zonsondergang
plukte ik tussen die bloemen

Ik probeerde hem te volgen
maar hij draaide zich om
en lachte

Oh, zei hij
en plukte een gedicht
uit mijn haren,

zomaar,...

3. Lees regelmatig poëzie, en vraag je telkens af waarom je er al dan niet door aangesproken wordt. Hoef je een gedicht volledig te begrijpen om erdoor ontroerd te worden? Mag je een gedicht al na één lezing afwijzen als ontoegankelijk, of kan je je de tijd gunnen om er ontvankelijk voor te worden? Kan de lezerservaring van klas- of leeftijdsgenoten of van ouderen je helpen naar een beter, een vollediger, een genuanceerder begrip van het gedicht? Kan je iets leren van de thema's die andere dichters onder woorden brengen en van de vorm die zij aan hun gedichten geven?

I. Griet Vermeer, Opwijk (2de jaar): Het meisje

Bespreek met elkaar welke verschillende gevoelens door dit eenvoudige gedicht worden opgeroepen, en 'controleer' telkens of die verklaringen mogelijk blijven doorheen geheel het gedicht. Is er één algemene stemming die overheerst?

Het meisje

*Het meisje
dat ik moest worden
verliet me
toen je zei
dat je me best leuk vond
al wist ik niet
wat je bedoelde
misschien dacht ik
dat dat gewoon was
maar ik weet het nu
je ligt naast me*

II. Rutger Kopland: Jonge sla

Wat gebeurt er in feite met de sla? Waarom zegt de dichter het niet uitdrukkelijk? Kan je aan deze klacht een nog ruimere betekenis geven (niet meer de *denotatie*: het met man en naam genoemde, maar de *connotatie*: de opgeroepen sfeer en achtergrondgedachten)? Vind je dat de dichter erin slaagt verschillende emoties tot bij de lezers te brengen?

III. Eva Gerlach: Uitgesloten

Wie kan de "je" zijn in dit gedicht? In welke richting werken de tegenstellingen "geen bouwplaatsen meer" / "vonden het fundament" en "halfblind" / "Je ziet de polders liggen..."? Welke functie krijgen de foto's in het verhaal? Welke stemming groeit geleidelijk doorheen het gedicht? Hoe begrijp je de titel? Wat heb je nu beter leren zien dank zij het groepsgesprek?

4. Schrijf levendig, concreet, met precieze woorden, b.v.

- in plaats van 'vogel': mus, merel, lijster, vliegenvanger, pimpelmees, kneu;
- in plaats van 'doen' of 'maken': een zin die door zijn bouw dit vervaardigen of herstellen al oproept, met dan een werkwoord dat de uitvoering uitdrukt of het gevolg beschrijft;

- in plaats van 'goed': een vergelijking die waardering uitdrukt of een beschrijvend werkwoord dat dit goede 'aanwijst'.

Gevoelens kunnen zich - net zoals in film - uitdrukken door middel van houdingen of gedragingen of door betekenisvolle details.

I. Isabelle Vloeberghs, Antwerpen (1ste jaar): Waar is mijn oerwoud?

Ga strofe per strofe na door welke concrete elementen de dichteres alsmaar meer de afstand tussen Europa en Afrika benadrukt.

Waar is mijn oerwoud?

*Hij kijkt naar de kaart met de grillige rand
waarop in kille letters staat: Afrika.
Weer meet hij die zeven centimeter
afstand,
zeven centimeter weg van Europa.*

*Maar als hij door het raam naar buiten
staart,
ligt Afrika zeven werelden ver van dit land.
Zijn familie, zijn dorp, zijn bomen,
onbereikbaar.
Hij houdt de leugenkaart in zijn trillende
hand.*

Hij ruikt weer het zacht aroma van wilde honing,
ziet zijn oerwoud, zijn wereld, zijn thuis,
in de greep van het veilige, dichte bladerdak.

Hij hoort weer de Tsuapa met haar magische geruis.

Als in een droom stapt hij naar de kruidenier,
kijkt bevend door de winkelruit.
Met tranen in de ogen streelt hij een kleine mango
uit de achterste rekken: uitheems fruit...

II. Neeltje Maria Min: Middag. De kamer suist.

Ga na hoe de dichteres in de eerste twee strofes vertelt hoe de "jij" (haar moeder) haar blijft beïnvloeden, ook nadat ze verhuisd is. Ga dan na hoe zij in de laatste twee strofen de "stoet van herinneringen" weet te bedwingen, en hoe zij het eindresultaat van haar inspanning beeldrijk verwoordt.

III. Anton Van Wilderode: De dag van Eden 1

Volg mee hoe de zoon thuiskomt, wat hij over zijn intenties concreet vertelt, hoe hij werk en "rust" van zijn moeder levendig tot uitdrukking brengt en hoe hij in de derde strofe het gemis gestalte geeft in beelden en een vraag.

5. De uitdrukking van je gevoelens moet beantwoorden aan die gevoelens zelf. Elke stemming heeft een eigen ritme en dat neem je maar door aandachtig je onderwerp te 'beluisteren'. Droefheid moet het veelal hebben van een breder ritme met langere woorden en een meegaande zinsbeweging. Opstandigheid zoekt het over het algemeen in korte zinnen met een hijgender, jachtiger ritme en krachtige uitschieters op het einde. Blijdschap spreekt zich uit in klankrijke woorden, een vloeiend zinsritme en een opgaande toon.

I. Guido Gezelle: 't Er viel ne keer een bladjen op het water

Hoor je de vloeibaarheid van dit gedicht? Merk ook op hoeveel herhalingen en stafrijmen dit gedicht rijk is. Bereikt de dichter de indruk die hij bij de lezers wil wekken? Waardoor vooral? Luister naar de aanvullingen die de ideeën van anderen je kunnen schenken.

II. Hendrik Marsman: Paradise regained

Hoor je ook de explosieve kracht van dit gedicht? In zijn ontstaansperiode - de jaren twintig - maakte naast het expressionisme, het kubisme en het dadaïsme ook het futurisme furore in de schilderkunst. In één werk werden verschillende momenten van één beweging uitgedrukt. Vind je die sfeer ook hier, en zo ja, waar vooral? Welke indruk wekken de helder klinkende en rijkelijk afwisselende klanken?

III. Lucebert: Ik draai een kleine revolutie af

Hoor je de wendbaarheid, de soepelheid, de vloeiende beweging van het gedicht? Waar komt zij het best tot uiting? Wat is haar verband met het thema van het gedicht? Kan je je iets meer voorstellen van de levensopvatting van de dichter? Hoe dragen herhaling en alliteratie (stafrijm) ook hier bij tot de totale sfeerschepping?

6. Ritme, strofen en versschema hebben meer met elkaar te maken dan je denkt. Toch kan dit verbond op twee wijzen tot stand komen. In 'blanke verzen' en strofen van ongelijke lengte valt de nadruk op de bewuste keuze, vers per vers, van de dichter, waar het vers telkens moet stoppen - en waar een strofe als afgerond overkomt...

I. Kevin Vereecken, Sint-Niklaas (2de jaar): Bont

Over wie vooral heeft elke strofe het? Wat is het onderwerp van elke strofezin? Hoe leidt de tegenstelling tussen de hoofdpersonages in de eerste twee strofen tot een extra



scherpe confrontatie in de slotstrofe? Waardoor wordt de indruk van 'verraad' vanwege vrouwen in een bontmantel al voorbereid? Waar vind je de (vier) verkorte en enigszins verborgen vergelijkingen? Welke rol speelt elk in het gedicht?

Bont

*Bij de bloedende ingewanden
van het jong, ligt een sponzen
moeder zich jankend leeg te huilen.*

*Stalen mannen, met betonnen harten
stropen de jongen laf het vel af.*

*In haar nieuwe bontmantel
voelt de dame zich reeds
een heer.*

**II. Mandy Pijl, Loosdrecht NL (3de jaar):
Ijzeren tijdperk**

Ga na hoe elke strofe van dit gedicht een andere 'bewoner' van de moderne tijd beschrijft. Hoe worden de gedachten samengevat in de slotstrofe? Ga na hoe concreet de beschrijvingen zijn en hoe ze telkens ook aanklachten zijn tegen zwakke plekken in de hedendaagse manieren van leven.

Ijzeren tijdperk

*Ik denk
aan de oude man
die beneden in zijn grijze stoel
vastgevroren zit
met de afstandsbediening
nog in zijn hand geklemd.*

*Aan zijn vrouw
met de zakdoek
op haar schoot
en tranen van ijs in haar ogen.*

*Aan hun kinderen
vastgebonden*

*aan hun computer
voor eeuwig
van het leven bestolen.*

*Ik zie de hond
aan de ketting gelegd.*

*Onbeweeglijk beest
zonder enig leven
omdat zijn batterijen
het gisteren hebben begeven.*

*Dat ingesloten huis
met schotelantenne van levensbelang
daar gelooft men niet meer
en is Liefde op de bon.*

III. Jo Gisekin: Als duiven op een tak

Ga de lengte van de versregels en de strofen na: welke evolutie stel je vast? Waarop zou deze vormverandering wijzen? Ga ook eens na welke opeenvolging er schuilt in de verschillende vergelijkingen.

7. In een vast vers-strofenschema is er minder variatie in functie van de opgeroepen gevoelens mogelijk, maar de vorm zelf kan wel doorbroken worden en dan op een krachtige manier uitdrukking geven aan vaart, zwierigheid, omwenteling. Dit gebeurt dan vooral door zogenoemde 'overlopende' verzen en strofen. Soms blijft het poëtische verhaal gewoon tussen de regels en moeten de ritmische accenten uit de woordkeuze en -volgorde worden aangevoeld.

**I. Katrien Vloeberghs, Wilrijk (2de jaar):
Luchtbel**

Welke verzen zijn 'overvloeiend'? Bij welke verscombinatie is er geen sprake van overlopen? Wat drukt het gescheiden zijn van deze beide verzen uit? Is het samengaan van verzen voor alle leerlingen duidelijk? Breng jullie antwoord(en) in verband met het omzeggens achterwege blijven van interpunctie.

Luchtbel

*Broze zilveren waterster
waarin duizend kleuren dwalen
het spiegelbeeld van de zon
deed je schitteren als toverkralen*

*Als een danseres op het smalle koord
balanceerde je op 't wateroppervlak...
een kleine rimpeling volstond
ik hoorde niet eens dat je brak*

II. Maria Vasalis: Appelboompjes

Leg eens precies de vergelijking uit die aan de basis ligt van dit gedicht. Hoe verloopt het versschema van de strofen? Verklaar de oorsprong van de term 'omvattend rijm'. Hoe lost de dichteres een moeilijkheid bij het rijmen op? Welke eindindruk laat het gedicht op jullie?

III. Hans Andreus: ik hoor het licht het zonlicht pizzicato

Vertel eens de situatie waarin de dichter zich bevindt. Hoe dragen de woordkeuze en de zinsbouw bij tot de uitdrukking van zijn stemming? Welk is het sleutelwoord in dit gedicht? Komt het ook onder een iets beperkter vorm voor? Waar merkte je nog woordspelingen en expressief medeklinkergebruik?

8. Eén van de kunsten bij het dichten is het 'verdichten' van woorden, beelden en gedachten die op het eerste gezicht niets met elkaar te maken hebben. Zodoende ontstaan toenaderingen die veelzeggend kunnen zijn. Zo veelzeggend dat zij in het dagelijks taalgebruik worden overgenomen, b.v. 'schaapjeswolken', 'spinnijdig' en 'hersengymnastiek'. Bij vergelijkingen moet je wel opletten dat je consequent blijft. Een voorbeeld van een 'kreupele' vergelijking: "Het trieste nieuws verspreidde zich als een vuurtje. Ik werd er ijskoud van."

I. Goele Van Roy, Lommel: Juffrouw Digitalis Vingerhoedskruid

Toon aan op welke twee hoofdvergelijkingen dit gedicht berust. Hoe wordt elk van beide uitgewerkt? Is er nog sprake van een bijkomstige vergelijking? Door welk hulpmiddel krijgt het gedicht een elegante afronding? Zijn er geen zwakkere momenten in dit gedicht?

Juffrouw Digitalis Vingerhoedskruid

*Juffrouw Digitalis Vingerhoedskruid
is een dame op heel hoge hakken
en met een purperen baljurk om haar lijf.
Ze heeft een heus hotel voor hommels
met bontjassen,
vanbuiten zijn de kamers lila,
vanbinnen roos-witgevekt met
zwarte stipjes.*

Da's leuk!

*Vanonder heeft ze grote kamers,
en later komen er vanboven...*

"kindjeskamers" bij!

*Zo gaat dat bij de deftige juffrouw
op hoge hakken
en met een baljurk om haar lijf.*

I-II. Herman De Coninck: De rinoceros - Flamingo's

Jan Hanlo: Je bent

Kevin Vereecken: Bont (zie 6)

II. Maria Vasalis: Appelboompjes (zie 7)**III. Jo Gisekin: Als duiven op een tak (zie 6)**

9. Herhaling is een middel dat helpt klemtonen te leggen doordat het de lezer uitnodigt te blijven staan bij een bepaald gegeven. Daardoor ontstaat er een ruimte waar inleving kansen krijgt. Uiteraard hebben wij het hier niet over de 'herhaling uit onmacht': dan gaat het om een zwakheid van de verwoordingskracht, een onkunde om synoniemen en variaties in de uitdrukking aan te wenden.

**I. Ingrid Nackaerts, Huizingen (1ste jaar):
Gilbert-Jan**

Merk je het verschil in poëtische kwaliteit tussen de eerste vier en de laatste zes verzen? Welke factoren zorgen voor dit onderscheid? Welke bijgedachte roept vers vijf op? Welk effect oefenen de herhalingen uit op de lezers?

Gilbert-Jan

*Een tragisch ongeluk
maakte z'n hele leven stuk.
Hij kon zelfs niet naar huis:
hij lag twee weken in een coma in
het ziekenhuis.
Nog één keer overwon hij de dood.
Nog één keer...
Toen dacht hij: "Ik kan niet meer.
Het leven is veel te zwaar..."
Hij deed z'n ouders veel verdriet,
maar...
hij kon niet meer leven, hij kon het niet.*

II. Karel Eykman: Klein Hooglied

Waarom merk je dat dit een liedjestekst is? Waar lees je het refrein? Waaruit leid je dit af? Waarom noemt de dichter zijn tekst een "klein hooglied"? Welke indruk laat het gedicht op jou? Wat vind je zijn sterkste, wat zijn zwakste kant?

III. Willem Wilmink: Soms denk, soms denk ik wel dat de soldaten

Waarom merk je dat dit een liedjestekst is? Welke sterke kanten vertoont zo een tekst? Leg uit. Welke extra moeilijkheden ontvindt de dichter(es) van liedjesteksten? Blijken die hindernissen hier bezwaarlijk te hebben gewerkt? Wie is "ik" in dit gedicht?

10. Tegenstelling blijft een krachtig middel ter verduidelijking. Soms neemt zij de vorm aan van een dialoog tussen twee mensen, soms toont zij het onderscheid in handelwijze gezien vanuit één oogpunt, of een plotse ommekeer. In het eerste geval is er sprake

van ritmische tegenstelling (zoals ook in Goethes beroemde *Erkönig*), in het tweede klinkt de sfeer grappig, spottend of zelfs grimmig ...

I. Katrien Vermijlen, Boortmeerbeek (2de jaar): Maandag in november

Hoe beschrijft de dichteres de sfeer op maandagmorgen? Waardoor lijkt alles zo levensecht? Welke hulpmiddelen schakelt zij al in voor de laatste strofe? Wat staat het rijmen haar hier toe? In welke zin kan je spreken over de suggestieve kracht van dit gedicht? Wat verandert er in de laatste strofe? Door welk feit? Hoe bereidt de herhaling al de tegenstelling voor?

Maandag in november

*Regenmorgen
Rotte morgen
Choco op, geen corn flakes meer.
Suffen boven fysica
gisteren geleerd, echt waar ma,
Vandaag vergeten.
Vlug wat eten*

*Regenmorgen
Rotte morgen
Ezelsoor, sloddervos, knoop schiet los.
Andere kleren aangetrokken.
Vooral niet in de spiegel kijken.
Dikke puist.
Straks gebuisd.*

*Regenmorgen
Rotte morgen
Vlug naar buiten, hollen, rennen,
nog even langs de brievenbus.
Schiet op nu, treuzel, maak toch voort!
De bus gehoord!
Plots... ontwaken, knalle brief
van mijn..... iemand.*

*Regenmorgen
Gekke morgen
Zonder zorgen
naar de klas.*

*Luidkeels lachen, bekken trekken.
met open mond de regen proeven.
Regenmorgen
Morgen regen
Vandaag geluk.*

II. Han Hoekstra: Ik heb een ceder in mijn tuin geplant

Ga na wie wat zegt. Welke tegenbedenkingen werpt "gij" op? Wat antwoordt "ik" daarop? Hoe wint "ik" tenslotte het pleit? Wat wil dit gedicht vertellen?

III. Karolien Meuwissen, Glabbeek (6de jaar): Kom me halen

Ga de verschillen in tempo na. In de weergave van "zijn" spreken wordt dan nog een onderscheid gemaakt de laatste maal: welk? Wat is de betekenis van deze kleine vormwijziging op het einde? (zie ook Chawwa Wijnberg: als mannen zouden bloeden)

*Kom me halen
neem me mee.
Strakjes, zei je.
We zullen dansen
op de wolken wiegen
in de wind.
Strakjes, zei je.
We zullen vliegen
zweven
hand in hand.
Strakjes, zei je.
Hou je van me?
Strakjes.
Zei je.*

11. Ook fantasie kan een belangrijke rol spelen in het vinden van een gedicht: in het 'vervaardigen' van nieuwe, betekenisvolle woorden, van verrassende, suggestieve woordcombinaties of in het scheppen van sfeerrijke ideeën en beelden.

I. Hans Verbruggen, Nijlen (2de jaar): Vriendin

Ga eens na hoe in de eerste en tweede

strofe telkens een ontwikkeling gebeurt van 'eerder uitwendig' naar 'meer inwendig'? Voel je ook het versnellende ritme van de zin? Voel je dit ook in de derde strofe? Krijgt deze versnelling hier een bijzondere betekenis? Vanwaar haalt de dichter zijn neologismen (nieuwvormingen) in strofe 2?

Vriendin

*Met je sluike lange haren
En je lieve lach
En je lieve lachkarakter
Dat me keer op keer verrast,*

*Met je knappe donkre ogen
En je chocolade mond
Om de suikerbroden zinnen
Van de woordenbakkerswinkel,*

*Met je elegante bewegingen,
Zo soepel, zo spontaan,
Als je mij een hand geeft
Op de schaatsbaan in de stad.*

II. Elfrede Reynders, Merchtem (4de jaar): Droomkind

Welke ontmoetingen tussen woorden verrassen jou het meest? Heeft elk van jullie er dezelfde uitleg voor? Vullen jullie verklaringen elkaar aan? Ontstaat hieruit één algemene indruk? Om welke reden zondert de dichteres het laatste vers af van de vorige?

Droomkind

*zorgeloos
rijft ze haar dromen samen...
de fantasie
waait in keuvelende wolken*

*met haar rode baljurk
streekt ze het landschap
vol pioenen
en blaast*

de pluizen weg...

III. Mart Van Ginste, Brugge (5de jaar): papa

Waarom schrijft de dichteres "vlinderhandjes", "pasgeboren", "zoentjes aan piano"? Hoe wordt deze fijnzinnige kinderpsychologie bevestigd in strofe 3? In welk opzicht lijkt strofe 4 even anders? Is ze dat echt?

papa

kindje speelt
piano
vlinderhandjes pasgeboren
zoentjes aan
piano

mama luistert
met haar hartje
en papa
is er niet

papa
op gods linkerpinkje
vangt haar lied
met een vlindernetje

dat weet ze
dus speelt ze

12. Gedichten hoeven niet altijd lang te zijn om te treffen. In een tijd van turbotaal wordt er door veel lezers eerder uitgekeken naar ultrakorte gedichten. Natuurlijk moeten die dan in een notedop een wereld kunnen uitdrukken! Elk woord dient dan maximaal betekenis te dragen of op te roepen.

I. Angelo De Martelaere, Sint-Niklaas (2de jaar): Zij

Op welk mechanisme berust dit gedicht? Waaraan kan je de ironie voelen, d.w.z. het uitdrukken van iets anders dan wat schijnbaar, 'officieel' wordt verklaard? Welk effect verwekt het gedicht?

Zij

met de tederheid van een leeuw
met de warmte van een ijsbeer
met de zachtheid van een tijger
met de passie van een regenworm

zo gaat mijn zus naar school

II. Rutger Kopland: Ga nu maar liggen liefste, in de tuin

Eigenlijk vertonen deze vier regels niet eens een 'vlekkeloze' zinsbouw. Drukt deze stijl van spreken en hernemen - zoals in de dagelijkse omgangstaal, vandaar ook de term *parlando* - iets uit wat echt behoort tot de boodschap van de dichter? Wat wil hij ten diepste zeggen?

III. Kathleen Duthoo, Roeselare (hogere onderwijs): genade

Welk beeld, welke vergelijking gebruikt de dichteres om "genade" onder woorden te brengen? Wie schenkt haar die genade direct en indirect? Blijft een gedicht als dit de lezer gemakkelijk bij?

genade

in volte
van meeuwen
kwam ik
jou tegen
een vleugel
bescherming
tegen
de regen

13. *Haikoe* is een bijzondere vorm van kortgedicht. Geïnspireerd op een eeuwenoude Japanse traditie schrijft men ook bij ons zulke gedichten die bestaan uit drie verzen van achtereenvolgens vijf, zeven en vijf lettergrepen. (In het Japans staat elke lettergreep voor een volledig woord). Een haikoe moet een natuurbeschrijving bieden met oog voor een kenmerkend detail. Daarin vindt de

lezer dan de persoonlijkheid van de dichter, niet in een directe expressie van zijn ik. Deze vorm is een interessante mogelijkheid voor jonge mensen die niet zo vaardig zijn in het meedelen van eigen gevoelens. Tanka is een variant die aan de drie versregels nog twee van zeven lettergrepen toevoegt.

I-II-III. An de Longie, Beerse (2de jaar): Stef danst in het licht)

Waar durft de veertienjarige dichteres de 'regels' van het haikoe overschrijden? Welke versregel vind je het mooist, welke niet zo treffend? De dichteres had dit haikoe eerst de titel 'Zondag' meegegeven: is dit nodig? waarom (niet)?

*Stef danst in het licht,
heerlijk rustig is het nu,
ik voel me zondag.*

I-II-III. Elfriede Hendrickx: Een witte veer
Wat bedoelt de dichteres met haar haikoe? Welke betekenis krijgt het voegwoordje 'en' dan? Kan je de betekenis van haar haikoe nog verder veralgemenen?

*Een witte veer op
de vijver en mijn ogen
drijven vol zwanen.*

I-II-III. Goele Van Roy, Lommel: Er dwarrelt een geel blaadje

Deze haikoe is een voorbeeld van precieze natuurwaarneming. Uit welke elementen voel je de begaafdheid van de zeventienjarige dichteres?

*Er dwarrelt een geel
blaadje uit de klimop en
wordt plots een vlinder.*

I-II-III. Goele Van Roy, Lommel: Omgeven door

Wat is "budlea"? Waarop doelt de dichteres wanneer ze schrijft over "vier ooghoeken"? Vergelijk de mogelijkheden van deze tanka met die van de vorige haikoe.

*Omgeven door de
bedwelmende geur van de
budlea, bespiedt
de dagpauwoog me vanuit
zijn vier fraaie ooghoeken.*

14. Humor in poëzie is vrij zeldzaam, maar zeker is dat hij sterk wordt gewaardeerd. Echte humor is iets heel anders dan een pose, houding of het belachelijk maken van anderen. In zijn zuivere vorm is hij zelfrelativering, een mengsel van weemoed en luchtigheid, waarbij de vrolijkheid het verdriet om onze tekorten draaglijker helpt maken. Door zijn ingebed zijn in een sociale context vindt humor vooral plaats in het intermenselijk verkeer, en in romans die er de weergave van zijn. In poëzie vinden we vooral, en bijna gelijklopend met de groei van jonge mensen: het komische, het absurde, het groteske in combinatie met meer toenaderende gevoelens.

I. Kristoff Van der Jeught, Hamme (1ste jaar): Piep zei de leeuw

Het komische karakter van een tekst of situatie berust steeds op een tegenstelling. Waar vind je die in dit gedicht? Wat precies doet lachen? Hoe wordt dit komische karakter voorbereid? Wat vind je van de pointe op het einde?

Piep zei de leeuw

*Een leeuw die door het bos liep,
brulde niet maar zei plotseling "piep"
Een aap riep uit een boom omlaag
"Hebt u soms de griep vandaag?"
"Ik voel me fijn," zei de leeuw,
"maar ik heb geen zin in dat geschreeuw.
Laat mij voor één keer in mijn leven,
ook eens een aardig piepje geven."*

II. Erik Nackaerts, Huizingen (4de jaar): voor Caligula

Welke combinaties drukken absurditeit uit? Waar ligt de kracht van deze inbreuken op de logica? Hoe ervaar je de pointe van dit

gedicht? Brengt dit gedicht een bepaalde waarde bij? Zo ja, welke?

voor Caligula

*als een gewond nijlpaard
dat zingend van pijn
door een slecht gemeubileerde
studeer-kamer rent*

*als een break-dancer
met spierpijn en een
slecht genezende oorlogswonde*

*als een pas geverfd
zebra-pad
met een meerderwaardigheidscomplex
en veel witte strepen*

*zo lacht de groenteboer vriendelijk
naar de huisvrouw die net een rotte
tomaat tussen zijn koopwaar vond*

III. Paul Bogaert, Kobbegem-Asse: Stil

Hoe drukt dit gedicht de hulpeloosheid van de patiënt uit? Waarop valt de klemtoon: op het scherp zelfrelativerende of op het vragende?

Stil

*Gij aarzelt niet als ge wat zegt
En gij lijkt sprekend als ge zwijgt
Op iemand die het beter weet.
Maar nu er nog wat braaksel hangt
Als woorden aan uw lippen,
Aan uw open mond, nu krijgt
Gij het niet uitgelekt, niet uitgelegd.*

*Trager moet gij leren inhaleren
Als ik uw natte lippen kus, uw
Tong van kippevel en huiver.
De huig moet wat geparfumeerd:
Gij moet de opening van de verstuiver
in de mondholte houden en drukken
En slikken. Niet stikken.*

15. Een bijzondere vorm van gedicht is het sonnet. Volgens de klassieke regels bevat het twee kwatrijnen en twee terzinen waarvan de versregels tenminste paarsgewijze rijmen. Bovendien moet het laatste zestel verzen een - meestal concretere - weer-spiegeling zijn van het eerste achttal.

II. Deborah de Bleyser, Kontich (4de jaar): Sonnet voor Peter

In de twee kwatrijnen slaagt de dichteres er zelfs in de rijmklank tot twee te beperken. Bovendien gaat het hier om 'omvattend rijm': de mannelijke omvatten de vrouwelijke. Ervaar je deze bouw als kunstmatig? Welke verhouding bestaat in dit sonnet tussen het eerste achttal en het laatste zestel? Gaat het hier echt om een spiegeleffect, of blijkt uit de 'barst' dat het verdriet toch verder is binnengeslopen?

Sonnet

voor Peter

*Zoals de bomen zwiepen in de wind,
terwijl ze eenzaam, droef en zielig treuren,
hun blaadjes wiegen, die, zo zonder
kleuren,
niet geel of bruin zijn, maar in grauwe tint.*

*Zoals een hert, alleen en onbemind,
dat draaft en rent door heideland vol
geuren
en kan geen warme nest of schuiloord
speuren,
dat koude eenzaamheid niet heeft
verdiend.*

*Zo doelloos en verlaten voel ik mij
nu jij bent weggegaan, weg, voor altijd.
Ik voel verdriet want alles lijkt verstard.*

*"Maar leef en wees gelukkig!" dat zei jij,
en ik probeer en hoop dat deze pijn 'verslijt'.
'k Begin opnieuw want jij blijft in mijn hart.*

III. Martinus Nijhoff: De moeder, de vrouw

Waar valt op hoe 'gewoon' de taal is die hier gehanteerd wordt? Houdt deze gewone taal verband met het onderwerp? Hoe speelt in dit sonnet het spiegeleffect? Wat maakt de ontroeringskracht van dit gedicht uit?

16. Onder invloed van schrijvers als Rutger Kopland zijn een aantal jongere dichters sterker gaan aanleunen bij de spreektaal. Daardoor komt de taal in haar veelzijdigheid, wendbaarheid en meerzinnigheid aan bod. Dubbele bodems en dubbel functioneren van zinsdelen behoren tot de eigenschappen van deze parlando-poëzie, maar ook soms complexiteit en poly-interpretabiliteit. Het filmen van Eric Rohmer leunt bij deze stijl aan.

II. Rutger Kopland: Onder de appelboom

III. Paul Demets, Olsene (hoger onderwijs): Beeld

Beeld

Haar glimlach, de geur van pasgewassen haren: hij kent het nog. Hij heeft het al die tijd zorgvuldig in een gelig boek

bewaard. Er zit meer verte in, vindt hij, de schaduw van de tuin drukt steeds hardnekkiger tegen haar schouder.

Hij moet het vastleggen op doek, niet uit spijt om dingen niet gedaan of liefde niet gegeven, maar omdat al die jaren

ook op foto het leven niet lijkt te hebben stilgestaan. Haar gezicht is, hoe onmerkbaar ook, haast op de achtergrond

gebleven. Wat is echt? Zo werkt herinnering:

het grote lijkt onvindbaar weggelegd.

*Slechts
wat onbeduidend is, blijft nog jaren leven.*

Zestien wenken voor leerkrachten

1. Zorg voor een poëtische sfeer in de klas. Op de allereerste plaats is dit een psychologische omgeving waar interactie tussen (jonge) mensen kansen krijgt, waar communicatie van gevoelens mag, waar speelsheid en humor te gelegener tijd om het hoekje komen gluren. Warmte en aandacht voor kleine, fijne dingen kunnen hand in hand gaan met ernst, betrokkenheid op de gemeenschappelijke opdrachten! Echte improvisatie is zelfs maar mogelijk in een goed georganiseerd lesverloop!

2. Ook materieel kan je de omgeving 'poëtiseren'. In de gangen en zeker op de prikborden in de klassen kan je geslaagde gedichten van leerlingen - al of niet geïllustreerd - aanbrengen. Jeugdboekenweekcomité Merchtem stelt per graad twintig posters op dubbel formaat (30 x 45 cm) ter beschikking. Voor 200 BEF beschik je zo over twintig van de meest gekozen jongerengedichten van die leeftijdsgroep. (Rekeningnummer 436-5076331-89 van Jeugdboekenweekcomité, Kalkovenlaan 3, 1785 Merchtem.)

3. Begin of beëindig een dag met het voorlezen van een aangepast gedicht. Denk maar aan het effect van *Maandag in november* of *Zij* het eerste uur 's morgens. Uiteraard hoort deze poëzie ook thuis in school- of klasbibliotheek. De ervaring leert dat de bestaande bundels tot de meest gevraagde boeken behoren.

De bundels van de laatste jaren met bekroonde gedichten van de Soetendaelle-poëziewedstrijd Merchtem zijn nog in beperkte mate voorradig en bestelbaar op het onder 2 vermelde rekeningnummer en adres. Prijs: 200 BEF per bundel. Het eerste deel bevat poëzie uit de basisschool en het eerste jaar secundair (vanaf 1991 ook uit het tweede jaar secundair); het tweede

deel bevat gedichten geschreven door veertien- tot vijftientwintigjarigen.

4. Bepaal niet altijd zelf welke tekst de klas nu 'moet zien'. Werk bijvoorbeeld met een soort keuzeaanbod, waarbij de leerlingen een aantal gedichten mogen lezen en daaruit de beste kiezen. Volgens een of andere keuzeprocedure verzamel je dan de voorkeuren van de klas, en de optelling hiervan wijst dan in de richting van de gedichten waarop je zeker dieper kan ingaan. Om het te oppervlakkig lezen van de aangeboden gedichten te verminderen, kan je per gedicht ook een paar richtvragen geven in de aard van diegene die ik in deze tekst heb doorgegeven. Tegen de geringere grondigheid waarmee de leerlingen zelf de teksten toch nog zullen benaderen, staat de toegenomen betrokkenheid van een grotere groep leerlingen, en het verhogen van de kwaliteit van het gesprek over de gekozen gedichten.

5. Kluif tijdens zo een bespreking een gedicht niet dermate af dat elke smaak al lang verdwenen is. Ga in op de essentiële kwaliteiten, en laat je daarin mee leiden door die aspecten die de jonge mensen vooral treffen. Blijf niet ter plaatse trappelen om een klas toch maar te overtuigen van een bepaalde eigenschap van een gedicht of om de leerlingen toch maar de naam van een bepaald fenomeen te laten vinden. Herleid het gesprek zo weinig mogelijk tot gesloten vragen... En laat de leerlingen zelf ook vragen stellen!

6. Waardeer ook steeds de divergentie in de klasgroep. 'Afwijkende' meningen bieden altijd de meerwaarde dat zij de meerderheid uitdagen om haar vanzelfsprekende zekerheden opnieuw te onderzoeken en te verduidelijken. Niet zelden kan een ander aanvoelen ook verrijkend en nuancerend werken.

7. Ervaring leert dat leerlingen - ook zonder dat zij het weten - de voorkeur geven aan gedichten geschreven door leeftijdsgenoten. In feite is dit niet verwonderlijk: zij her-

kennen zich gemakkelijker, en ervaren minder drempels naar jonge mensen die niet enkel hun leeftijd hebben, maar ook in min of meer dezelfde context leven. De verleiding kan bestaan de leerlingen ook te confronteren met gedichten die tot 'oudere' leeftijdsgroepen behoren. Voor sommige soorten poëzie - de humoristische en absurde - kan dit wel eens, maar toch moet men in die richting omzichtig tewerkgaan.

8. Ook zogenaamde tienerpoëzie van de hand van volwassenen kan aangewend worden, al leert veelvuldige ervaring dat deze dichters bij jonge mensen minder overtuigend overkomen dan hun leeftijdsgenoten. Toch kunnen jonge mensen met een eerder geringe poëtische bagage uit een aantal van deze gedichten leren hoe zij gevoelens kunnen vertolken. Inzake taalvermogen zijn sommige schrijvers vrij virtuoos, zoals b.v. Ted van Lieshout. Enkel van hen schrijven ook een poëzie die het predikaat 'jeugdpoëzie' niet opgekleefd hoeft te krijgen, omdat ze universeel is: Willem Wilmink (soms), Johanna Kruit, Remco Ekkers en Karel Eykman. In Vlaanderen vormen sommige gedichten van Ed Franck, Daniël Billiet en André Sollié interessante toegangen tot de poëzie.

9. Muziek kan bijdragen tot de sfeerscheping. Naast een aantal moderne werken denken we ook aan de - even moderne - uitvoeringen van Enya en Vangelis; de begeleidingsmuziek bij pas besproken films; de liedjes van Miel Cools naar teksten van Ed Leeflang; Franse chansons van o.a. Brel, Ferré, Aznavour en Bécaud; klassieke werken met een kenmerkende kleur, b.v. de Symphonie phantastique van Berlioz, de pianowerken van Chopin en Debussy, beschrijvende orkestwerken van Smetana, Moussorgski, Borodin, Ravel, De Falla, Stravinsky, Prokofiev en Katchatourian, het vioolconcerto van Sibelius, Kol Nidrei van Bruch, de Symfonie uit de Nieuwe Wereld van Dvorak, werk van Mozart, Beethoven, Schubert en Fauré...

10. Een interessante formule kan ook bestaan in de combinatie van een mondelinge voorstelling van een gekozen gedicht met op de achtergrond een passende, ook door de leerling zelf gekozen muziek.

11. Ook de banden met andere expressievakken kunnen aangehaald worden. Een tekening maken bij een sfeergedicht, een tekst schrijven ter illustratie van een abstracte of concrete tekening zijn initiatieven die vakoverschrijdend werken en het muzische tweemaal uit het verdomhoekje halen.

12. Voor de zwakkere leerlingen is het nuttig dat zij uit een aantal voorbeelden van structuratie kunnen kiezen. Zo niet komen zij nooit op dreef. Voor voorbeelden: zie de tekst over poëzie in het basisonderwijs (in VONK 21/4).

13. Een mooi voorbeeld van een technische oefening is het schrijven van een 'negatief gedicht', d.w.z. een gedicht dat elke bewering uit een bestaand gedicht in haar fotografisch negatief omzet. Knap kan het zijn wanneer de leerlingen deze opdracht niet als een automatisme uitvoeren, maar gekruid met sprankelende fantasie.

14. Een andere variant van werkopdracht bestaat erin dat je de leerlingen gedichten laat schrijven in de stijl van een richting die werd bestudeerd: classicisme, romantiek, impressionisme, symbolisme, expressionisme, dadaïsme, vijftigers, neorealisme, parlando, postmodernisme... Belangrijk is dan toch dat de leerlingen de keuze krijgen tussen verschillende stijlen, omdat hun onderwerp en hun temperament onmogelijk verenigbaar zijn met eender welke stijl.

15. Interessante oefening: een gedicht laten bespreken door twee leerlingen. Voorbeelden van zulke 'dialogues over en rond een gedicht' zijn te vinden in de rubriek *Dichter bij ons* van het jeugdblad *Top*, vanaf jaargang 1991-92.

16. Ook het deelnemen aan de belangrijke jeugdpoëziewedstrijden is de moeite waard. Niet omdat een klassement en een lauwerkrans zo belangrijk zijn, maar wel omdat een klankbord essentieel is voor elke jonge kunstenaar. In dat opzicht lost van de verschillende poëziewedstrijden maar één helemaal de pedagogische verwachtingen in: de jaarlijkse Soetendaelle-wedstrijd. Daar ontvangt elke deelnemer een evaluatie van haar of zijn werk, een uitnodiging voor de prijsuitreiking en een bladwijzertje. Deze tegemoetkomende houding is o.a. de verklaring voor de grote verbreiding van deze wedstrijd (zie: Nova et Vetera 1991-1992, nr. 5).

Ben Reynders
Sint-Huybrechtstraat 66
1785 Merchtem

JEUGDPOEZIEWEDSTRIJDEN

Jan Mathijs Wintersprijs: thema's *vrede en Europa*, 4 leeftijdsgroepen.

Inzendingen voor 15 september: Jef Habex, Cultureel Centrum, Dieplaan 2, 3600 Genk, tel. 011/35.39.11. (toestel 246)

Scholierenpoëziewedstrijd: voor 15- tot 18-jarigen.

Inzendingen voor 1 november: Philippe Vandenbroeck, PB 10, 8580 Avelgem, tel. 056/64.62.44.

Mariëndaalpoëziewedstrijd: 3 leeftijdsgroepen.

Inzendingen voor 1 februari: Freddy Jonckers, Papendreefstraat 217, 3290 Diest, tel. 013/33.39.94.

Soetendaellepoëziewedstrijd Merchtem: 13 leeftijdsgroepen.

Inzendingen geheel het schooljaar tot 30 juni: Ben Reynders, Sint-Huybrechtstraat 66, 1785 Merchtem.

Bibliografie

Billiet, D.: Op de muzenberg. Vaste rubriek met bespreking van gedichten in **Vandaag**, zeswekelijks blad voor oudere leden van verschillende christelijk geïnspireerde jeugdbewegingen, Gauchetstraat 205, 1210 Brussel.

Brems, H.: **In dit ivoor wil ik snijden**. Het 'openbreken' van een aantal hedendaagse gedichten.

Callebaut, I.: **Kinderen schrijven**. Leuven: Acco, 1988.

De Geest, D.: **Dichtersbij. Creatief schrijven in het poëzieonderwijs**. Leuven: Acco, 1982.

Een handleiding met vele voorbeelden van concrete werkvormen.

Dekkers, A., P. Dekkers & H. Rutting: **Gedichten maken op school**. Praxis 5. Den Bosch: Malmberg, 1975.

Deleu, J.: **Groot gezinsverzenboek**. Tielt: Lannoo, 1979.

Een selectie van een vijfhonderdtal gedichten over het gezin, de liefde en de grote gezinsgebeurtenissen.

De Vos, W.: Poëzie, een dankbare muze in het secundair onderwijs. In: **Informatieblad van het Ministerie van Onderwijs**, februari 1985.

D'Haen, C.: **Meisje genoemd en vrouw**. Tielt: Lannoo, 1982.

Een selectie van honderden gedichten over de vrouw in haar verschillende facetten.

Jeugdboekenweekcomité Merchtem (red.): Jaarlijkse uitgaven van bekroonde gedichten sinds 1980, sinds 1987 in twee delen. November e.k. verschijnen delen 1 (basis- en middenschool) en 2 (van 14 tot 25 jaar) met elk een zeventig tot tachtig bekroonde of vermelde gedichten van de Twaalfde poëziewedstrijd Soetendaelle (Kalkovenlaan 3, 1785 Merchtem).

Jochems, T. & G. Segers: **Ik voel me wat bijzonder**. Gedichten en gedachten voor tieners. Leuven: Infodok, 1986.

Luyten, W. & M. Stevens: **Gedichten door-zien**. Kinderen leren poëzie lezen. Leuven: Acco, 1986.

Een handleiding bedoeld voor de derde graad basis-, maar even bruikbaar in de eerste graad secundair onderwijs.

Peinen, W. (red.): Poëzie in het secundair onderwijs. **Speciaal nummer van het Informatieblad van het Ministerie van Onderwijs**, 1984.

Reynders, B.: Woorden brengen de wereld tot beweging. Over poëzieateliers in het basisonderwijs. In: **Informatieblad van het Ministerie van Onderwijs**, 1988.

Reynders, B.: Op de beweging van woorden. Over poëzieateliers in de tweede en derde graad basisonderwijs. In: **Pedagogische Periodiek van het C.O.V.**, 1989. (Koningsstraat 203, 1000 Brussel)

Reynders, B.: Poe...E...Zie! Om van te genieten en te doen, over poëzieateliers in de middenschool. In: **Impuls**, 1988, nr. 4. Hierin komen een reeks voorbeelden van analyse voor.

Van Coillie, J.: **Kom maar dichter**. 200 gedichten voor kinderen. Averbode: Altiora, 1990.

Van Coillie, J.: **Poëzie graag!** Werken met gedichten in de kleuterklas en de basisschool. Averbode: Altiora, 1990.

Vancuyt, A.: Werkvormen bij poëzie. In: **Pedagogische Periodiek van het C.O.V.**, 1987.

Van de Perre, R.: **Die lezen mogen eenzaam wezen**. Vijftig gedichten kort belicht. Leuven: Davidsfonds, 1987.

Van Gorp, M. e.a.: **Lexicon van literaire termen**. Leuven: Wolters, 1984.

Van Herreweghen, H. & W. Spillebeen: **Dingen die niet overgaan**. Een bloemle-

zing poëzie uit Vlaanderen en Nederland 1945-1985. Leuven: Davidsfonds, 1985.

Van Herreweghen, H. & W. Spillebeen: **Gedichten...** Jaarlijkse selectie van een vijftigtal 'mooiste' gedichten uit de tijdschriften. Leuven: Davidsfonds.

Van Wilderode, A.: **En het woord was bij**

God. Tielt: Lannoo, 1979.

Een selectie van een vijfhonderdtal gedichten met religieuze inslag.

Walterus, A. & M. Brigou: **Timpe Tompe.** Poëzieinitiatie voor tieners. Deel A: 1ste graad secundair onderwijs. Deel B: 2de graad secundair onderwijs. Brugge: Die Keure, 1978.

T U S S E N D O O R

Zomercursussen Stichting-Lodewijk de Raet

Onder het motto 'Zinvol zomeren' wil de Stichting-Lodewijk de Raet deze zomervakantie vooral jonge mensen aanspreken met twee gloednieuwe cursussen:

Verhalen vertellen (27-30 juli, Oostmalle - internaat)

Herwig De Weerdt, acteur en verteller, knoopt aan bij de oude verteltraditie en gaat op zoek naar een eigen moderne stijl van vertellen en mondelinge presentatie.

Opgepast! Hier wordt gespeeld! (17-21 augustus, Antwerpen - externaat)

Deze originele improvisatiecursus van dramadocenten Rudi Clause en Inge Verhees is bedoeld voor iedereen die wat spelervaring heeft en nu vraagt om een grotere uitdaging.

Verder worden deze zomervakantie ook een aantal cursussen herhaald:

Wonen in woorden: een basiscursus creatief schrijven

Loskomen in taal: een speelse cursus in mondelinge communicatie

Creatief drama

Mime en bewegingstheater

De kracht van je stem

Meer doen met video: een introductiecursus

Leiding geven aan een klas

Groeien naar leraarschap met vertrouwen voor de klas: een werkweek voor studenten uit het PHO

Geïnteresseerden kunnen een gratis brochure aanvragen bij de Stichting-Lodewijk de Raet, Liedtsstraat 27-29, 1210 Brussel, tel. 02/242.01.11